

Начало на славянобългарската книжнина

Публикувано от Dimova на 02.02.2010, 21.13

Основните исторически извори за живота и дейността на Кирил и Методий са техните Пространни жития, написани в края на IX в. от неизвестни автори. Други важни извори са Италианската легенда, двете жития св. Наум, Пространното житие на св. Климент Охридски от Теофилакт Охридски, Краткото житие на св. Климент Охридски от Димитър Хоматиан, творбите на книжовниците от Златния век (на първо място “За буквите” от Черноризец Храбър) и др.

Двамата братя са родени в град Солун, в семейство на аристократи. Баща им Лъв е подстратег на Солунската тема и друнгарий на флота. Майка им се казва Мария и по всяка вероятност произхожда от солунските славяни. Въпросът за произхода на двамата братя не е категорично изяснен. Едни учени защитават гръцкия им произход, други – славянския, а трети считат, че Кирил и Методий са от старинен прабългарски род. Етническият им произход обаче не променя принадлежността им към византийската аристокрация и съпричастността им с идеите на ромейската провиденциално мисия. Методий, чието светско име не е известно, е роден през 815 г. и на младини изпълнява длъжността архонт на област. Около 851г. Методий се отказва от светската служба, замонашава се и се оттегля в манастира “Св. Полихрон” в планината Олимп в Мала Азия.

Кирил (със светско име Константин) е по-даровит в книжовните занимания от брат си. Той е роден през 827 г. и още като юноша написва първото си литературно произведение – “Похвала на св. Григорий Назиански”. Неговите качества привличат вниманието на великия логотет Теоктист. Под негово покровителство Кирил, след като завършва първата степен на обучението си в Солун, постъпва в прочутата Магнаурска школа в Константинопол. Учители на Константин-Кирил в Магнаурската школа са високообразованите Лъв Математик (изобретател на механични съоръжения) и бъдещият патриарх Фотий. Малко след това той постъпва като хартофилак (библиотекар) в Патриаршеската библиотека при църквата “Св. София” с цел да продължи книжовните си занимания. През 850 г., по настояване на Фотий, Константин става преподавател по философия в Магнаурската школа, което, както и високата му начетеност, му спечелва прозвището “Философ”. Той става особено популярен сред възпитаниците на школата с диспута си през 847 г. срещу сваления вече иконоборчески патриарх Йоан Граматик, в който защитава блестящо източноправославната догматика.

Интелектуалните дарби на Константин привличат вниманието на византийските управници и през 855 г. те го пращат на отговорна дипломатическа мисия при сарацините (арабите) като помощник на бъдещия патриарх Фотий. В Багдад Константин провежда диспут с мюсюлманските имами и защитава блестящо християнските догми, без да засегне вярата им. Освен църковно

религиозен характер мисията в Багдадския халифат има и политическа насоченост – с помощта на Константин, са освободени няколко хиляди византийски военнопленници.

След завръщането си от Багдад Константин отива при своя брат Методий в манастира “Св. Полихрон” в планината Олимп. Точната година, в която е завършена славянската азбука все още е предмет на дискусия. Приема се, че тя е 855-а по сведенията на Черноризец Храбър в неговото “Сказание за буквите”. Това обаче не означава, че тя е създадена само за няколко месеца от 855 г., през които Кирил и Методий се събират в манастира “Полихрон”. До нейното написване се стига след дългогодишен труд и по всяка вероятност в манастира братята само завършват започнатото отдавна начинание. Създадената от братята Кирил и Методий азбука е т. н. глаголица, чиято графичност се състои от комбинацията на трите основни за християнството знака – триъгълника, кръста и кръга. В основата на Кирило-Методиевия славянски книжовен език е заложен диалектът на солунските славяни.

През 860 г. Кирил и Методий са натоварени с мисия в Херсон. В подготовката за нея Константин изучава еврейски език и превежда на гръцки осемте части на еврейската граматика. Със съдействието на херсонския епископ той открива мощите на раннохристиянския кръстител св. Климент Римски и съставя слово за пренасяне на мощите му. Впоследствие Кирил ги отнася в Рим и те са положени в храма “Санта Мария Фатан”. От Херсон двамата братя отиват при хазарите и водят диспут с юдеите и привържениците на исляма, покръстени са около 200 хазари.

През 863 г. Кирил и Методий са пратени на мисия във Великоморавия. Тя се явява последица от сложната политическа обстановка, в която се намира Европа в началото на 60-те години на IX в. По това време се изострят и отношенията между Немското кралство и Великоморавия. Великоморавският княз Ростислав търси начин да намали влиянието на немското духовенство в страната си, което е проводник на политическите цели на Немското кралство. През 862 г. той иска от Византия проповедници, които да разпространяват Христовото учение на говоримия от народа му език. Кирил и Методий донасят във Великоморавия преведените от гръцки на славянски основни богослужебни текстове. Открито е училище за подготовка на славянски духовници. Във Великоморавия братята остават 40 месеца, т.е. повече от три години. През цялото време отстраненото немско духовенство ги обвинява, че проповядват на “несвещен език”, позовавайки се на т. нар. триезична догма, според която християнството може да се проповядва само на трите свещени езика – латински, гръцки и еврейски.

През пролетта на 867 г. Константин и Методий, заедно със свои ученици, се отправят към Константинопол, за да получат указания за бъдещата си работа. По пътя обхватът на тяхната мисия се разширява в Блатненското княжество на княз Коцел (861-874). Тук братята остават 6 месеца и проповядват на славянски. Те успяват да обучат и 50 ученика.

Морският път за Византия минава през Венеция – по това време византийски град. Тук Константин влиза в спор с привърженици на “триезичието”. По блестящ начин той защитава правото на славяните да славят Бога на говоримия си език.

Междувременно в Константинопол василевс става Василий I. Непримирият противник на Папството патриарх Фотий е заменен от по-умерения Игнатий. По поръка на император Василий е изпратено послание до Рим, в което се изразява готовност за отстраняване на спорните въпроси между двете църкви. Отношението на Рим спрямо мисията на Константин и Методий се променя. Така през декември 867 г. двамата братя пристигат в Рим, носейки на папата мощите на св. Климент Римски. Папа Адриан II ръкополага някои от Кирило-Методиевите ученици за дякони и презвитери. Двамата братя остават в Рим близо 14 месеца. Тук Константин завършва последния си труд “Написание за правата вяра”. През декември 868 г. той заболява тежко, замонашва се и приема името Кирил. Константин-Кирил Философ умира на 14 февруари 869 г. и е погребан в църквата “Сан Клементе” в Рим.

Пълният провал на VIII Вселенския събор (869-870 г.) в Константинопол обаче слага край на затоплянето на отношенията между двата християнски центъра, който не се разбират относно българския църковен въпрос. Това рефлектира и върху положението на Методий. През 870 г. той е призван на съд от немското духовенство в Регенсбург, вследствие на което е заточен за близо две и половина години в манастира Егелваген, Швабия. Едва през 873 г., с помощта на папа Йоан VIII, Методий е освободен и ръкоположен за архиепископ на Великоморавия. Но с була от 879 г. папа Йоан VIII му забранява да служи на славянски във великоморавските църкви. Методий обаче не се съобразява с тази забрана, поради което през 880 г. е изправен на съд в Рим. Умира на 6 април 885 г. и е погребан в съборната църква във Велеград. След смъртта му немското духовенство започва разправа с делото на Солунските братя във Великоморавия. Кирило-Методиевите ученици са подложени на жестоки преследвания – някои от тях са заточени в манастири, други са продадени в робство. Някои от най-видните Кирило-Методиеви ученици като Климент, Наум и Ангеларий, се насочват към България. Вероятно те знаят, че княз Борис е благоразположен към тяхната проповедническа и просветителска дейност.

В канцеларията на плисковските ханове се използва на гръцкият език. Свидетелство за това са многобройните каменни надписи в България от VIII-IX в., написани на гръцки. Въпросът за писмеността става особено актуален след християнизацията на България. Богослужението се води на гръцки език, на който се чете и Светото писание. По този начин целият духовен живот на поданиците на княз Борис минава под прякото византийско влияние. Гръцкият език е неразбираем за широките народни маси. През 886 г. в България пристигат Кирило-Методиевите ученици Климент, Наум и Ангеларий (спорен е въпросът дали с тях са Сава и Горазд). Дейността на Климент и Наум е организирана съгласно съвместния план с княз Борис. Създават се две просветно-книжовни средища – Деволско-Охридската школа в областта Кутмичевица, Македония, и Плисковско-Преславската в Североизточна България. Княз Борис създава всички необходими условия за ползотворната работа на Кирило-Методиевите ученици.

Климент съсредоточава дейността си в Кутмичевица. Там, наред с покръстителската си дейност в периода 886-893 г. Климент обучава на славянска грамотност 3500 ученика. Наум съсредоточава работата си в Североизточна България с център столицата Плиска. В Охрид Климент Охридски основава Охридската книжовна школа. Той създава множество поучителни слова за християнските празници, предназначени за широк кръг читатели и редица похвални слова, отличаващи се с изискан и недостъпен за обикновените хора стил. Това са творби като “Похвално слово за св. Димитър Солунски”, “Похвално слово за Кирил-Философ”, “Похвално слово за Йоан Кръстител”. Според някои изследователи Климент е създател и на опростен вариант на глаголицата- КИРИЛИЦАТА. След смъртта си той е канонизиран от Българската църква за светец. Наум полага основите на Плисковско-Преславското книжовно средище. Той организира школа за преписване на преведените на славянски от Кирил и Методий основни богослужебни текстове. Под неговите грижи и напътствия работят книжовници като Йоан Екзарх, Черноризец Храбър, Константин Преславски и др. Автор е на Канон, посветен на Методий. След като Климент получава епископски сан през 893 г., Наум заема неговото място в Кутмичевица. Там той учителства в продължение на 7 години. През 900 г. Наум се оттегля в построения от него манастир “Св. Архангел Михаил” край Охридското езеро. През 910 г. умира и след смъртта си е канонизиран от Българската църква за светец.

Кирил и Методий полагат основите на старобългарския литературен език върху диалекта на солунските славяни. Окончателното формиране на старобългарския книжовен език обаче се осъществява в книжовните школи в Преслав и Охрид. Първоначално там си служат с изработената от Солунските братя глаголица. Запазени са глаголически надписи на Синайския требник, Синайския псалтир, Асемановото евангелие и др. Към края на IX в. обаче, в България се създава нова славянска графическа система, с която писмеността се демократизира. За нейна основа служи гръцкото писмо. Както сочи Васил Гюзелев към буквите на гръцката азбука (24 на брой) са прибавени 13 глаголически букви. Десетилетия наред в България се използват и глаголицата, и кирилицата, но в крайна сметка се налага кирилицата.

Особено важно следствие от въвеждането на славянската писменост в богослужебния, книжовен и държавен живот на България е значението му на последен и решаващ фактор в хода

на формиране на българската народност. В хода на формиране на българската народност участват три основни компонента: траки, славяни и прабългари. Още при заселването на славяните на Балканите през VI-VII в. траките вече са загубили до голяма степен етническия си облик. Обединени в държавна организация през 681 г. , прабългари и славяни влизат в трайни политически и стопански връзки. Съвместният им живот води до уеднаквяване на редица белези в техния бит и материална култура. През управлението на ханове Крум (802-814) и Омуртаг (814-831) прабългари и славяни се превръщат в поданици единствено на хана – управлението се централизира и започват да функционират писани общи закони. Въпреки това тази политическа унификация не премахва основните езикови, религиозни и културни различия между славяни и прабългари. В този смисъл християнизацията на държавата има извънредно голямо значение. Християнизацията на държавата води до един общ за цялото население на страната светоглед и морал. Решаващ фактор за формирането на българската народност е въвеждането на славянската писменост в страната. Това решение на Преславския събор (893 г.) стимулира дейността на книжовните школи в Преслав и Охрид и увенчава славянизацията на страната, превръщайки славяните в основен културно-съзидателен фактор в българския исторически процес. Езикът на прабългарите оставя слаби следи в езика на българската народност – думи като бѣбрек, бисер, тояга, шаран и др. Но първостепенната роля на прабългарите в създаването на държавата и в политическия ѝ живот е причина за утвърждаването на етнонима българин и името на държавата – България. Историческата наука приема, че към края на IX-началото на X в. вече може да се говори за единна българска народност. Нейни белези са общия език (славянски), единното самосъзнание (българско), единната религия (християнска), историческата памет (българска) и приблизително еднаквата материална и духовна култура (славянска). Основното териториално ядро на българската народност е разположено в географските области Мизия, Тракия и Македония.

Цар Симеон (893-927) продължава делото на великия си баща , неговата епоха е наречена “Златен век на българската книжнина . Създадената през “Златния век” книжнина далеч надхвърля границите на България и се разпространява в целия славянски свят. Кирилицата е пренесена в Русия и Сърбия и днес тя се използва от посочените две страни, както и в Украйна и Беларус. България предава видоизменена по славянски богатата византийска култура на целия славянски свят и така се ражда славяно-византийският модел в европейската цивилизация.